

In memoriam

Oscar Parland

Oscar Parland föddes den 20 april 1912 i Kiev och dog 85 år gammal på Dals sjukhus den 29 september 1997. Hans bakgrund, liksom hans personlighet och hans intressen, var ytterst mångskiftande. Modern, född Sesemann, tillhörde en sedan 1600-talet till Viborg anknuten släkt, fadern var ättling till en på 1700-talet till St Petersburg inflyttad engelsman som undervisat kejsarfamiliens söner i engelska. Båda föräldrarna hade vuxit upp i Petersburg och hemspråket i familjen var tyska med inslag av ryska. Hemmet präglades av stark idealism, litterära och musikaliska intressen av borgerligt sekelskiftes märke. Fadern var diplomingenjör, först anställd vid de ryska statsjärnvägarna, och fr.o.m. början av 1920-talet, då han återförenat sig med familjen här i landet, vid finska statsjärnvägarna.

Oscar var den andra i ordningen av familjens fyra söner. Hans ursprungslandskap var Tikkala gård utanför Viborg, där familjen vistades fr.o.m. första världskrigets början fram till flyttningarna till Kilo och Grankulla, där de äldre sönerna Henry och Oscar inledde skolgången 1922. Den ryska revolutionen hade träffat familjen och många släktingar hårt, socialt och ekonomiskt. Det var inte heller lätt att identifieras som rysk emigrantättling i 1920- och 1930-talens nationalistiskt yverborna finska och finlandssvenska miljöer. Oscar skrev som gammal om dessa bittra erfarenheter att de "har präglat min inställning till tillvaron på ett bestående sätt".

Student blev Oscar från Grankulla Samskola 1930, samma år som den äldsta brodern Henry, endast 22-årig dog i Kaunas av en häftig scharlakansfeber. Han hade skickats dit för att lära sig att försörja sig under sin morbror filosofen Vasilij Sesemanns överinseende, efter det att han misskött sina studier, levte bohemliv och trasslat in sig i växelaffärer, bl.a. med Gunnar Björning. Den äldsta sonens död, med alla dithörande skuld känslor och självförebärelser, blev ytterligare ett hårt och desorganiserande slag för familjen. Modern insjuknade psykiskt och blev aldrig återställd, hon dog på Nickby 1942.

Oscars orientering i tillvaron påverkades i både positivt och negativt avseende av den så mångsidigt begåvade brodern Henry: "stjärnskottet i den finlandssvenska modernismen". Dels sökte Oscar sig också i riktning mot modernismen och modernisterna och fann där förebilder som ersatte den döda brodern, dels tog han, å andra sidan, bestämt avstånd från Henrys upproriskt bohemiska och depressivt desperata livsstil och inledde medicinska studier i Helsing-

fors, en lösning som han hela sitt liv föreföll tillfredsställd med och stolt över.

Att han alltmer närmade sig psykiatrin var knappast överraskande, moderns sjukdom och den beundrade morbroderns exempel inom filosofin stimulerade hans vetgirighet särskilt i denna riktning. Här kom han nära centrala upplevelser och de bilder skönlitteraturen förmedlar av människans individuella och sinsemellan olikartade inre verkligheter.

Redan före krigsutbrottet 1939 var han en längre tid amanuens vid Lappvikens sjukhus, då lett av psykiatriprofessor Fabritius. Och när han i början av fortsättningskriget, efter att ha bildat familj, kommanderades till Pitkäniemi psykiatriska krigssjukhus, inleddes den mer än trettio år långa tiden som sjukhuspsykiater, de sista femton åren som en av överläkarna vid Nickby sjukhus.

Tillsammans med Johan Runeberg, som han blev vän med redan under Pitkäniemi-åren och följde till Nickby 1947, bildade de en betydelsefull stödgrupp för utvecklingen av en psykoanalytiskt orienterad psykiatri i Finland. De hörde också till gruppen bakom "Psykoanalyysin edistämisyhdistys" som under 1950-talet verksamt stimulerade intresset i denna riktning och bidrog till den kraftiga utveckling som ägde rum på denna sektor under 1960-talet. Oscar var även en av banbrytarna inom äktenskapsrådgivningen, från 1950 och drygt ett decennium framåt arbetade han vid Väestöliittos äktenskapsrådgivning och publicerade en serie artiklar om svartsjukans genes med bakgrund i erfarenheter från denna tid.

För många framstår Oscar Parland snarare som författare än som läkare och psykiater. Hans debut skedde jämförelsevis sent, år 1945, med romanen "Förvandlingar". Här skildrar han delvis sin egen utveckling, med reflexer från hans ursprungsfamilj och från det komplicerade triangeldrama som föregick hans egen familjebildning. Debuten efterföljdes av barndomsskildringarna "Den förtrollade vägen" (1953) och "Tjurens år" (1962) som blev omedelbara litterära framgångar och utgjorde basen för filmatiseringar av teamet Benedict Zilliacus och Åke Lindman, de översattes också till finska, engelska och tyska. Och ännu för sex år sedan gav han 79-årig ut essäsamlingen "Kunskap och inlevelse". I slutet av 1960-talet gav han ut Henrys litterära kvarlätenkap i tre volymer.

Oscars största tillgång var uppslagsrikedomen, överflödet av ideer och impulser, hans fantasirikedom som också tog sig uttryck i hans kärlek till musiken, bl.a. som musikkritiker i Arbetarbladet, amatörpianist och kompositör av en "psykiatrisk svit". Samtidigt blev detta överflöd också något av hans största problem, han hade svårt för att begränsa sig, avsluta och lämna saker ifrån sig. Det torde i hans litterära kvarlätenkap finnas många publicerings-

värda texter att ta vara på. Som person hade han i alla avseenden kort väg till sin barndom, likt många mycket begåvade personer var han i flere avseenden "barnslig". Han hade en ytterst ovanlig förmåga ända fram till det allra sista skedet i sitt liv att intressera sig för olika företeelser och fördjupa sig i dem. I detta avseende var han kanske rikare utrustad än någon annan jag kände.

Mikael Enckell

Carl August Hernberg

Den 6 november 1997 avled i Helsingfors Sällskapetets hedersledamot Carl August Hernberg efter en långvarig sjukdom, han skulle efter en dryg månad ha fyllt 88 år. Dödsorsaken var Arteriosclerosis och Infarctus myocardii acutus.

Carl August Hernberg föddes den 16 december 1909 i Helsingfors som yngsta son till jurisutriusque doktorn, universitetsadjointen Verner Alarik Hernberg och dennes maka Naema Fredrika Tawaststjerna. I likhet med sina äldre bröder Gunnar och Runar sattes även Carl August i Svenska Normallyceum, där också fadern gått, och från vilkens klassiska linje han utdimitterades som student 1927. Det långa latinet kom att vara av betydelse ty han hade ett uppenbart intresse och även läggning för främmande språk. Han talade bl.a. tyska, engelska och franska, intresserade sig för isländska, och ännu närmare 80-års åldern började han lära sig modern grekiska. Efter studentexamen började han studera medicin, blev medicinekandidat 1931 och avlade medicinelicentiatexamen 1936. Under kandidattiden verkade han som vikarierande kommunalläkare och som s.k. volontärassistent utan lön vid Viborgs läns sjukhus, en av unga läkare mycket omtyckt studieort. Efter licentiatexamen var han en kort tid assistent på I Medicinska kliniken vid Unionsgatan och från 1938 till 1945 assistentläkare på Maria sjukhus inremedicinska avdelning.

Denna tid inrymmer hela krigstiden under vilken han verkade som regements- och divisionsläkare, samt på fält- och krigssjukhus och blev 1943 befördrad till sanitetsmajor. Det var ordnat så att medan de ordinarie tjänsteinnehavarna var i aktiv krigstjänst sköttes befattningen av vikarier. I början av fortsättningskriget fick han även sin doktorsavhandling färdig, – den berörde erythrocyternas storleksvariationer – och han disputerade 1942. När fortsättningskriget bröt ut 1941 var universitetets verksamhet en tid avbruten. I början av 1942 kunde man dock framlägga akade-

miska avhandlingar för granskning men ingen undervisning gavs förrän universitetet officiellt öppnades i oktober samma år. 1942 fick han också av Finlands Läkareförbund specialrättigheter i inre medicinska sjukdomar.

Maria sjukhus kom att bli den fasta punkten i hela hans professionella liv. Efter en kort frånvaro återkom han 1947 till Maria sjukhus för 4 år framöver som den första biträdande läraren vid den nyligen grundade IV Medicinska kliniken som s.a.s. var inhyrd på Maria sjukhus. Men 1951 tillträdde han en underläkartjänst vid de kommunala avdelningarna som blev hans arbetsplats ända till pensioneringen 1972.

Han utsågs 1953 till biträdande överläkare och 1963 efterträdde han Guido Tötterman som överläkare för de medicinska avdelningarna. De sista åren var han dessutom direktör för Maria sjukhus – "Hernberg på Maria" blev ett stående uttryck. Från hans akademiska karriär bör nämnas att han blev docent i inre medicin 1947 och deltog i konkurrensen om en professor i inre medicin vid tre olika tillfällen, nämligen åren 1950, 1952 och 1961 varvid han kom att sköta undervisningen vissa perioder under speciminationstiderna och 1950 förklarades av Medicinska fakulteten kompetent för professor i inre medicin.

Sina första vetenskapliga undersökningar påbörjade Carl August redan under kandidattiden. Det gällde hematologi, främst pernicios anemi, och initiator var uppenbarligen Fredrik Saltzman som var överläkare vid den inre medicinska avdelningen på Maria sjukhus. Alla som i tiden lärde sig inre medicin på IV Medicinska kliniken är ju underkunniga om, att de stora problemen i detta sammanhang var maskanemins patogenes. Det viktigaste från detta område av hans forskningar var, att han visade redan 1936, samma år han blev licentiat, att magsaften hos patienter med maskanemi innehöll intrinsic factor, vilket talade för att masken hade att göra med anemins uppkomst och att det inte rörde sig om en latent pernicios anemi. Av synnerligen stort intresse var hans observationer rörande malarian i Finland 1941–1945 som publicerades omedelbart efter krigets slut år 1947. Undersökningen berörde en malariaepidemi som uppträdde på våren och sommaren 1945. De 1200 patienterna var spridda över hela landet, praktiskt alla var män som hade tjänstgjort på Karelska näset sommaren 1944 där en malariaepidemi härjade. Den epidemiologiskt mycket viktiga konklusionen av undersökningen, som framlades i flera publikationer, var att plasmodierna hade övervintrat inte i myggor, sk. "husmyggor" som man trott, utan i värdorganismen, människan.

I dessa år vände sig Carl Augusts intresse mot endokrinologin, vilken orsaken därtill var är mig obekant, och han bör räknas till en av pionjärerna inom detta område i vårt

land. I första hand siktade han in sig på bencystemet, därom vittnar några publikationer om bencyndrom och benförändringar vid diabetes, men också andra aspekter av diabetes. 1949 företog han en studieresa till en av den tidens främsta benpatologer Uhlinger, professor vid Kantonspital Zürich. Det var då rätt naturligt att han, när han erhöll ett stipendium från Svenska Vetenskapliga Centralrådet för ett studieuppehåll i USA 1951–1952, valde Harvard University och Massachusetts General Hospital där Fuller Albrights endokrinologiska avdelning åtnjöt stort världsfattande anseende. Denna vistelse gav honom insikter i ben och kalciumproblem som låg Albright om hjärtat samt även inom ett vidsträckt område av endokrinologin omfattande bl.a. binjurar, hypofys och diabetes. Han följde väl med vad som hände på detta område och som exempel kan nämnas att han i medlet av 1950-talet tillsammans med Anders Langenskjöld behandlade Cushings syndrom med binjureresektion och med hypofysektomi tillsammans med professor Rolf Luft i Stockholm. Dessutom gjorde han undersökningar över tillväxthormonets effekter vid juvenil diabetes efter hypofysektomi, ett problem som var aktuellt på 1950-talet. En undersökning som ytterligare är värd att nämnas, berör uppföljning av effekten av androgener och estrogen på osteoporos hos kvinnor i menopausen genom att följa med kroppslängden, tyvärr en rätt litet beaktad undersökning. I samband med utvecklingen inom tyreoidologin på IV Medicinska kliniken och Maria sjukhus kom Carl August också in på detta område och var med i flera undersökningar rörande sköldkörtelsjukdomarnas terapi.

Carl August Hernberg var aktiv medlem i flera medicinska samfund. Han kallades till ledamot av Finska Läkaresällskapet 1937 och var dess ordförande 1962–1963, samtidigt även ordförande i Föreningen för invärtes medicin, han var med om att grunda Medicinska Radioisotopföreningen och var dess ordförande 1962–1963 samt styrelsemedlem i en del andra nordiska och inhemska föreningar. Han var en av grundarna av Minervastiftelsen och hans insats inom den s.k. Minervakretsen, inklusive Medix, under de årtionden från 1962 till 1986 han var styrelsemedlem, var mycket betydelsefull. I Medicinska understödsföreningen Liv och Hälsa efterträdde han Fredrik Saltzman som ordförande under samma tidsperiod. För sina insatser under kriget erhöll han FK 4 kl m. ekl och FK 3 kl. Professors titel erhöll han 1967 och 1968 kallades han till hedersledamot av Föreningen för invärtes medicin och 1994 av Finska Läkaresällskapet.

Carl August Hernberg var, förutom en kunnig kliniker, "humanist" i ordets nuvarande betydelse, och en god läkare, som kände djupt för den sjuka människan och

engagerade sig i hennes problem. Som människa rättfram och öppen, för det mesta glad, – ja man kan väl säga att han nästan alltid var glad – om ock stundom kanske något melankolisk, var han enligt samfälliga vittnesmål en god och rättträdig chef på sin post – hans humor inte att förglömma. Han kunde plötsligt finna de lössande orden, så t.ex. när den framstående holländske endokrinologen Andries Querido som Finlands Endokrinologförenings gäst besökte Helsingfors. Då hade överläkaren Guido Tötterman motsatt sig tanken att Carl August och jag skulle delta i Endokrinologföreningens lunch på en restaurang Lido nära Maria sjukhus, men utan betänkande gav han sin bedömning av situationen när vi stod på Marias gård och begrundade situationen: "Nu ger vi fan i Guido och går på Lido med Querido". Oförglömliga är hans beskrivningar av otaliga förvecklingar under flera kongressresor tillsammans med trogne vännen Herman Hortling.

Naturen och friluftsliv var honom nära både vinter och sommar, på land och på hav. Ett incitament därtill var uppenbarligen familjens sommar- eller lantställe, som fadern hade inköpt i Veckelax i Norra Kyrkslätt vid stranden av Humaljärvi och som denne omhändertog. Där hade också Carl August sin trädgård som han skötte med omsorg, och Humaljärvis fiskbestånd fick ge sin tribut – Carl August tyckte om att fiska, senare också på en holme i Ingå ytterskärgård. Friluftslivet tog sig uttryck i långa seglatser, och under en följd av år i ödemarksvandringar i Lappland tillsammans med trogna hustrun Inger och ibland med nära vänner, samt vintertid i långa skidpass. Carl August var också en handlingens man i många avseenden. I mogen ålder fick han för sig att börja med slalomåkning. Vi yngre terrängskidare mottog detta meddelande med bävän och förvåning, han var ju dock förvisso omkring 60 år, men han trivdes med detta och klarade sig utan skavanker.

Carl August var nog en känslomänniska. Han ägde ett stort intresse för konst och framför allt för musik, bl.a. var han trägen besökare av Stadsorkesterns konserter och en aktiv sångare både i Akademien och i MM, där han som uppskattad sångarbroder först sjöng andra tenor och sedermera första bas ända tills han insjuknade. Äldre kollegor från Viborgstiden nämner ännu med uppskattning hans präktiga baryton, som också vi yngre fått lyssna till vid trevliga gemensamma siter med mindre seriös repertoar. Många angenäma minnen kommer att förbli förknippade med Carl August Hernbergs vänfasta, glada och redbara person hos dem som haft förmånen att få samarbets med honom och som fått höra till Ingers och Carl Augusts vänkrets.

Bror-Axel Lamberg